Negyedik évfolyam. 1890. 2 füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Február.

SZAMOSÚJVÁRTT,
TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA
1890.

gyárból fogják kielégíteni. — A hazait pártolni — kötelesség; az ünnepek erre kedvező alkalmat nyujtanak. Maga az »angyal«, is szivesebben repül honi iparczikkekkel...

Az ethnographiai társaság — melynek örmény szakosztálya is van — nov. 16-án tartotta első fölolvasó ülését Budapesten, mely alkalommal József főherczegnek, a czigányokról alapos szakképzettséggel irt, s az »Osztrák-magyar monarchia irásban és képben,« czimü nagy népismei vállalatban közzéteendő érdekes dolgozatából olvastatott fel egy rész Ponori Tewrewk Emil által. Utána a társaság alelnöke dr. Török Aurél tartott szellemes modorban, szabad előadást az anthropologiáról, s az embertan, mint tudományszak kifejlődéséről és eddig elért főbb eredményeiről. Előadásának, dicséretére legyen mondva, álláspontja a Darwin-féle theoria, (a modern természettudományok e törzsülöttjének) ismeretes föltevései ellen irányult; kivánnunk kell a hasonirányu előadásoknak minél gyakoribb ismétlődését a valódi tudomány érdekében! — Befejezésül dr. Herrmann Antal, társulati titkár tartott még ezúttal buzditó fölolvasást a minél előbb megalkotandó ethnografiai múzeum érdekében; ajánlva ezen ügyet az illetékes körök különös figyelmebe. A társulat által meginditandó irodalmi szakközlöny czime »Ethnographia« lesz s dr. Réthy László fogja szerkeszteni. — Második felolvasó ülése e serényen működő legújabb magyar tudományos társulatnak deczember hóban volt, melyen szintén több, igen érdekes és tanulságos előadás tartatott.

Legtöbb adót fizetők. Kolozsmegye jövő évre összeirt virilistái sorában a következő örmény polgártársaink neveivel találkozunk: Korbuly Bogdán, Tamási Péter, Duha Imre, Dr. Ákontz János, Simay Ferencz, Zakariás Lukács, Papp Tivadar, Tamási Antal, Gajzágó Antal (ügyvéd), Papp Ferencz, Papp Mihály (Gyeke), Betegh László, Bogdánffy Gábor, Duha Ferencz, Papp Mihály (Nyulas), Zábulik Sándor, Gajzágó Tivadar, Duha Bálint, Duha Gerő, Donovák Márton, Sáhin Lukács és Deák Márton.

Helyi hirek. Dr. Szabó János, Szamosújvár görög katholikus püspöke, mély hazafias érzülettől s bölcs apostoli szellemtől áthatott körlevelet intézett az egyházmegye papságához, melyben komolyan felhivja a lelkészeket, hogy egyházaikban oda nem tartozó politikai kérdések feszegetésétől szigorúan tartózkodjanak.

Egy jó polgártársunkat ragadta ki körünkből a halál. Karácsony napján temettük el Kopár Mártont, ki hetvennyolcz évet élt; jellemes, szorgalmas, vallásos kereskedő volt. Szerette családját, a templomot és városát. Életében közbecsülésben részesült. Nevét emlékben tartjuk.

A helybeli dal-zeneegylet a városi vigadó nagy termében karácsony másod napján, tánczvigalommal egybekötött, sikerült dal- és zeneestélyt rendezett.

Az erdélyrészi méhész-egylet szamosújvári köre e hó 22-én városunk tanácstermében, több érdeklődő jelenlétében ünnepélyesen megalakult. A kör létesitésében, több méhészeti ügybaráttal karöltve, legtöbbet fáradozott Voith Gergely, népiskolai tanító.

Negyedik évfolyam. *1890.* *2 füzet.*

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Február.

SZAMOSÚJVÁRTT,
TODORÁN ENDRE „AURORA“ KÖNYVNYOMDÁJA
1890.

A jelen füzet tartalma.

Szongott Kristóf: Hágop pasa Kázázián.
Dr. Molnár Antal: Egy nyolczadik századbeli névtelen örmény krónikás. II.
Kritsa Klára: Az átok. — Elbeszélés. — III és IV.
Cselingárián Jakab: A konstantinápolyi patriarkha körlevele.
Markovich Jakab: Ábgár király. V.
Fáraó Simon: Az örmény nyelv ősisége.

Kisebb közlemények:

Helyi szokás.
Házasódás Keleten.

Irodalom és művészet.

Örmény egyházi énekeskönyv.
Kitüntetett festő.
Az iparművészet köréből.

Közgazdasági élet.

A török pénzügyminiszter.
Keleti borkereskedés.
Mezőgazdasági szakoktatás.

Mi újság az örmény világban?

Francziaország szolgálatában.
Tanitónők ünnepeltetése.
A czimbalom-készitő.

Hágop pasa Kázázeán.

Az örmény ajkú török pénzügyminiszterről újabb időben oly gyakran tesznek említést a lapok és ez a férfiú oly kiváló helyet foglal a politikai élet terén, hogy érdekesnek tartottuk mi is a jelentékeny Hágop pasát képben és irásban is bemutatni tisztelt olvasóinknak. A

harmadik örmény ez, ki Törökországban miniszterségre jutott. Az első Dávud pasa volt; ez irta alá, mint közlekedésügyi miniszter, Hirsch báróval a keleti vasútak felépítésére vonatkozó szerződést. A második örmény miniszter Cshámicsh (Mazsola) Hovhánnesz volt, ki sok ideig viselte a kereskedelemügyi miniszteri tárczát; ő képviselte a szultán kormányát a nemzetközi gyűlésen, mely 1881-ben megalapítá az oszmán »konsolide bank«-ot.

Hágop Kázázeán atyja selyemfonó volt, ki mesterségéről ‚kázzáz'-nak neveztetett; fia e névhez toldotta még a szokásos örmény eán *եան* ragot. Kázázeán tehát azt jelenti: selyemfonófi. A kis Hágop (Jakab) már gyermek korában jelét adta tanulékonyságának és a helyett, hogy segitett volna apjának a brussai selyemgubók legomolyításában, inkább — könyveket olvasott; ezeket tanitójától kapta. Az öreg tanitó egy ízben így szólott Hágop apjához: »Ne akadályozza fiát a tanulásban; ez tanulékony fiú, napról napra előre halad, fia egykor tiszteletet fog Önnek szerezni.« Ha az öreg Kázáz még nehány évig élt volna, saját szemeivel látta volna pasa-miniszter fiát a Jeldéz palotába menni. Hágop pasa — ki a szultán civiliste minisztere — oly tisztet visel, melyről Mamud szultán idejében örmény álmodni sem merészelt. Hágop a franczia lazarista szerzetesek collegiumában tanult, mely tanintézet a Bosporus partján épült Bebek falúban volt felállitva. Ennek az iskolának Bore József volt akkor igazgatója, kinek neve tisztes helyet foglal korunk legjelentékenyebb orientálistái között. . .

Hágop Kázázeán, kit szerénysége-, eszéért és buzgalmáért mindenki becsült, 30 éves korában rendőrfőnök lett Galatában (Konstantinápoly.) E minőségben rövid idő múlva nyomára jött annak a nagy sikkasztásnak (3 millió frank), mit az oszmán banknál követtek el. Ügyessége jutalmául a bankháznál a tolmácsi hivatalt nyerte el. De nagyobb méltóság várakozott reá. . . . Egy alkalommal a franczia követ így szólott Ábd-ul-Hámid szultánhoz: »Föléged csupa sikkasztóktól van körülvéve!« »Tudom — válaszolt az uralkodó — és eléggé is sajnálom, hogy e régi

rossz szokás még most is uralkodik palotámban.« — Nem sokára magához hivatta a bank igazgatóját és kérte őt, hogy ajánljon neki egy arravaló embert, ki nemcsak rendet tudjon a palotájában csinálni, hanem megbizható is legyen. Az angol financier Hágop nevét hangoztatta, ki nem sokára el is foglalta miniszteri állását; ezen felül még vezir-ré is lett pasai czímmel. A szultán évi jövedelme 60—80 millió frank közt váltakozik; e bevétel a vámok, a galatai hídjövedelmek- és a császári szántóföldekből kerül ki. És itt be kell vallani, hogy e sok földet senki sem tudta oly jövedelmezővé tenni, mint Hágop pasa. A megvesztegethetlen, szemes örmény rendet és takarékosságot honosított meg ott, hol ezelőtt csalás, sikkasztás rendetlenség uralkodott. 1887-ben megüresedvén a pénzügyminiszteri állás, ezt a nehéz és kényes hivatalt, neki ajánlotta fel a szultán, mert meg akarta kiváló szolgálatait jutalmazni; ezen felül ismerte képességét is. Hágop pasa, ura nyilt parancsának engedve elment a pénzügyminiszteri palotába, hol — szokás szerint — minden kasszát üresen talált. Látta azt is, hogy itt régi, meggyökeresedett visszaélések uralkodnak. Igyekezett ugyan javitani az állapoton, de már az első kisérleteknél, mint dühös darázsok zummogtak a bej-ek és efendi-k, kik alatta régi szokásaikat nem gyakorolhatták; mert számitásaikat megsemmisitette. Midőn aztán még sem ment úgy a dolog, mint ő akarta, visszavonult és kérte urát, hogy tegyen mást helyébe. Utána csakhamar két pénzügyminiszter következett: Zihni pasa és Mámud Dseláleddin pasa. Ezen utóbbinak érthetlensége és rossz természete miatt a végső határt érte a rendetlenség és fejetlenség. A hivatalvesztett Mámud helyét ismét Kázázeán foglalta el, ki nemcsak pénzügyminiszter, hanem a szultán civiliste ügyére is.

Hágop pasa ura bizalmától felbátoródva, erős kézzel nyult munkájához és már eddig sok siker koszorúzta fáradságát. Több eredményes intézkedéséből csak egy-kettőt emlitünk fel. Elfogadta Kaulla és a német szövetkezet indítványait, mi 26 millió frankot hozott a kincstárba; e művelet sokat segitett a kincstár nyomasztó helyzetén. Engedélyt adott ugyanezen társulatnak, hogy Izmidtól Ango-

rá-ig vasútat építsen; e vasút szárnyvonalai ki fognak terjedni Koutahia- és Brussáig. . .

Hivatalba lépése után elkészítette a költségelőirányzatot, mely a szultán tetszésével találkozott; átment e munka egy 8 tagból álló bizottság (kik között két örmény finánczkapaczitás is volt Ábroh efendi és Portukálián Mihály) rostáján és ez is helyesnek találta Hágop pasa minden tételét. A költségelőirányzat 100 millió frank hiánylatot tüntetett elő. Hágop pasa evvel a munkának csak a könnyebb részét végezte el, hátra volt a nehezebb rész; gondoskodnia kellett a fedezetről is. És ő ezt is előteremtette.

Kiegészítésül még egy-két szót! Hágop pasa, ki 57 éves, magas termetű, őszbehajló, kövér, rokonszenves férfiú; külső megjelenése szerény. Anyanyelvén kivül igen szépen beszél törökül és francziául. Perában (Konstantinápoly) született. Igazi örmény alak. Egyszerű házban lakik, melyben nincs sok butor. Pénzét unokaöcscsei számára gyüjti.

Szongott Kristóf.

Egy nyolczadik századbeli névtelen örmény krónikás.

II.

Munkájának azon részében, melylyel előbbeni közleményünk foglalkozott, élénk szinekkel ecsetelvén a névtelen krónikás Örményország viszontagságos helyzetét az arab foglalás alatt, s vázolván hőse, szent Váhán ifjúkorának eseményeit, elmondja krónikája további folyamában, hogy »a nagy húsvéti ünnepek közeledtével« belépett Váhán az egyházi rendbe, s ettől kezdve messze számüzött magától minden világi örömöt és élvezetet. Önmagából bátorságot merítvén a hítnek ügye érdekében, elhatározta, hogy az arab khalifák székhelyére megy. »Eléje sietett a halálnak nem vakmerőségből, de hogy megerősítését nyerje híte igazságának s kiragadja a pogányokat tévedéseikből.«

Elkövetkezvén a szent kereszt ünnepének időszaka, a mély töredelemnek jeleivel lépett be Istennek házába. A maguenotsi zárdának[1]) egyik szerzetese, Salamon, megajándékozta őt a vigasztalás könyvével és egy úti ruházattal. Nagyszámú tömeg könnyei közt útra kelvén, megérkezett a Masios hegy tövében[2]) fekvő Jeraskhavor szerzetházhoz, melynek főnöke, Árdávászt igen szivesen fogadta őt három napig s ellátta az utazásra szükséges élelmiszerekkel. A hadjáratokból, északról visszatérő több lovag érte őt útól. Vitatkozásba bocsátkoztak, de nem győzhették le, mert a szent könyvek sugalmazásából beszélt s adta elő »Krisztusnak, Isten fiának igazságát.« Urha fővárosba[3]) érkezvén, leborúlt a Megváltónak képe előtt s bocsánatot kért tévedésben eltöltött gyermekkoráért. Majd átkelt az Eufráton s nagy nehézségek közt folytatva útját, eljutott Rudzaph-ba,[4]) a hol akkoron székelt Hesam, az araboknak khalifája.

A khalifa elé vezettetvén, ez szelid hangon így szólt hozzá: »Miért jelensz meg Váhán ily nyomorúságos, dicsőségedhez méltatlan öltözetben? Miként sülyedhettél Örményországban ily helyzetbe?« — A szent férfiú ezeket válaszolá: »Isten megalázta saját személyét a szegénységig s a kereszthalálig miérettünk, én is el fogok hát viselni érette hasonló szenvedéseket.«

A zsarnok meghagyta kincstárnokainak, hogy tárjanak fel Váhán előtt nagyértékű arany és ezüst tárgyakat és különböző selyem öltönyöket. Aztán hozzátevé: »Fogadd mind ezen javakat, rabszolgákat, lovakat, tevéket. Adni fogok neked egy kormányzóságot is akár itt, akár hazádban, Koghtenben. Gondold meg, hogy a próféta e világon nekünk nagy birodalmat adott s oda fenn a paradicsom

---

[1]) E zárda Sziunik tartományban, a Séran-tó keleti oldalán feküdt.

[3]) A Masios hegy, melyet nem szabad összetévesztenünk a Masis-sal vagy Ararát-tal, ma Karadja Dagh nevet visel s Diarbekir s Edessa közt fekszik

[2]) Urha, ma Orfa, a régi Edessa.

[4]) Rudzaph, Hamah és Homs közt, az Orontes szomszédságában feküdt. Ma csakis romjai láthatók.

gyönyöreit készítette elő számunkra.« — Váhán ezeket válaszolta: »Tudom, hogy a te ügyességed által sokan belezuhantak a kárhozat örvényébe. Némelyeket fenyegetésekkel ijesztettél meg, másokat szelid és hizelgő szavakkal csábítottál el, másokat ismét hiábavaló javakkal és veszendő gazdagsággal halmoztál el. De én, Istennek szolgája, nem fogok elbukni, engen védelmez Isten félelme, engem megvédenek az én fegyvereim, a szent könyveknek és Krisztus parancsainak ismerete. Abban, a kit te prófétának mondasz és Istennek oldala mellé helyezel, én nem láthatok mást, mint a te tévelyednek hirnökét. Csak egy kegyet adj nekem, engedd meg a kereszténveknek vallásuk szabad gyakorlását.«

A zsarnok, haragra lobbanva, megparancsolta, hogy verjék bilincsbe és vessék börtönbe. Aztán hirnököket küldött Merşanhoz,[1]) a ki akkor Mesopotamiában volt, hogy felvilágosításokat nyerjen Váhán felől. Ezalatt a szent férfiú a börtönben ült s arra használta fel a nyugadalmat, hogy az ég felé emelje gondolatait és erőt kérjen a Szent-Lélektől. A khalifa minden nap egy tudóst küldött hozzá, hogy legyőzzék őt könyveikkel. De ők maguk győzettek le s visszatérvén így szóltak a fejedelemhez: Senki nem hallgathatja meg, a miket ő mond; beszédében olyanok a szavak, mint a tokból kirántott kard.«

Megjövén a hirnökök, elbeszélték mindazt, a mit Váhánról megtudtak, hogy jártas a tudományokban, hogy előkelő család ivadéka s nincs egyéb hibája, csak az, hogy hitetlen. Az emirek fejedelme újra maga elé hozatta abban a feltevésben, hogy megtörték a rabság fáradalmai és a bilincs fájdalmai. — »Visşzatértél-e — így szólt hozzá — tévedéseidből az igazsághoz, melyet gyermekkorodban nálunk megismertél, vagy továbbra is a megátalkodottságban maradsz?« — »Nem méltó az igazsághoz, válaszolta Váhán, azt mondani, a mi nincs, şötétségnek nevezni a világosságot és világosságnak a sötétséget.« — »Te, mondá ekkor a khalifa — veszélyes példát adtál, mert téged követve, mások is beleesnének a fellázadásba. Te

[1]) Északi Örményország kormányzója, a későbbi khalifa.

mindenütt elhintetted beszédeidet, melyek behatolnak a fülekbe, hogy berántsák a tévedésbe hallgatóidat is. Nem érdemled tehát meg, hogy jósággal bánjanak veled.«

E pillanatban mindazok, kik a fejedelem körül valának, egyértelemmel felkiáltottak, hogy késedelem nélkül meg kell fosztani a szent férfiút életétől, mert a gonosz szellem sugallata szerint cselekszik. Hesam elhivatta a hóhérok főnökét s így szólt hozzá: »Vidd el, ki a városból és csendesítsd le; talán meg fog térni. Ha nem, fenyegesd meg kardoddal, maradj oldalánál s mond neki, hogy ne haljon meg hasztalanúl.«

Követte őket némi távolságban a keresztények csoportja, bánattal eltelve és könnyeket hullatva. Midőn kiértek a vesztőhelyre, a szent férfiú égnek emelte kezeit s így kiáltott fel: »Hozzád fordulok, a ki meghallgattad mindennapi sóhajtásaimat s méltóvá tettél arra, hogy meghaljak nagy nevedért. Terjedsz ki védelmedet szentegyházad gyermekeire s második eljöveteledkor tedd őket méltókká, hogy eléd mehessenek a paradicsom útjain égi sátorodig.« — A bakók főnöke megragadta s kirántván kardját és egy kissé reá sujtott vele a király rendeletéhez képest, aztán eléje tartotta a véres kardot, a nélkül azonban, hogy megrémíthette volna. — »Szerencsétlen, így szólt, ime elérkezett reád nézve a keserűség napja. Miért nem választod az életet, miért szereted inkább a halált? — »A halált választottam Krisztusért, mondá a szent férfiú, inkább, mint a mulandó életet.« A bakó fölemelvén ekkor pallosát, levágta fejét és nyomban eltávozott.

Igy halt meg, ugymond krónikásunk, Krisztusnak szent vértanúja, a nagy és boldog Váhán, martius 17-én, a Nagyhét hétfőjén, a napnak kilenczedik órájában. A kik jelen voltak, azt beszélték, hogy csodálatos fényben ragyogott az arcza. A keresztények szép templomot épitettek a vértanúnak szentelt kápolnával s e szent kápolnának északi részében helyezték el földi maradványait. A betegeknek és nyomorékoknak egész csoportja talált ott gyógyulást, s ennek híre elterjedt minden irányban. S a kik oda jöttek a szomszédos vidékekről vagy az udvartól, leborultak a szent vértanú előtt s imádták a Szentháromságot.

* * *

Hét évvel később névtelen krónikásunk maga is látogatást tett szent Váhán sírjánál zárdafőnökének, Ábrahámnak kiséretében. Munkájának befejező lapjain érdekesen irja le kegyeletes zarándoklásukat. Megérkezvén, ugymond, Syriának Calinik városába, egy kolostorban nagy barátsággal fogadtak s azt tanácsolták, hogy nagy óvatossággal haladjunk utazásunknak czélja felé, nehogy ellenségek kezei közé jussunk, a kik meggyalázhatnak vagy meg is ölhetnek. A főnök, hátrahagyván többi társait, csak egy testvért vitt magával s egy napi és egy éjjeli fárasztó utazás után hajnal hasadtakor megérkeztek a vértanúság színhelyére. Belépett a szent vértanú kápolnájába s felajánlotta Krisztusnak imáit és könyörgéseit. Aztán búcsút vevén a püspöktől s a többiektől, a kik görög nyelven elbeszélték nekünk a bátor hitvalló vértanúságát, átmentünk az Eufraton és magunkhoz vevén visszamaradt testvéreinket, megérkeztünk Urha-ba. Majd folytatna útunkat, visszatértünk Örményországba. Én pedig hozzáláttam ezen történetnek leirásához, elkezdve ott, a hol illendő volt azt tenni, s egyúttal magasztalva szent Váhán vértanúságát a hivők buzdítására és Istennek dicsőségére.

Fájdalmas betegség gyötörhette jámbor krónikásunkat munkájának megirása közben. Legalább ezt a benyomást teszi az olvasóra az a felfohászkodás, melylyel befejezi nagybecsű krónikáját: »E vértanú cselekedeteinek nevében, ugymond, én a ki csak gyönge és mindig szenvedő teremtmény vagyok, és a ki buzgósággal leirtam hítvallásának történetét, kérlek titeket, atyáim és testvéreim, könyörögjetek érettem ahhoz, a ki méltatlanságomban arra érdemesített engem, hogy leirjam és átadjam ezt a történetet azoknak, a kik utánunk jönni fognak.«

Dr. Molnár Antal.

Az átok.

— Elbeszélés. —

Az »Armenia« számára irta: *Kritsa Klára.*

III.

Az elmondottak után következő vasárnap az örmény templom közönségét nagy bámulatba ejtette az, hogy a pap nem hirdette ki másodszor Málnási Margitot Ánisor Lukácscsal.

— Bizonyára valami ok miatt elhalasztották az esküvőt, mondá egyik asszony a templomból hazamenet.

— Vagy végkép elmaradt a lakodalom, szólt a másik.

— Vajjon a vőlegény lépett-e vissza? találgatá a harmadik.

— Bizonyosan a leány adott útat neki, jegyzé meg a negyedik.

— De miért, mi okból, hisz ez a legjobb parthie?

— Ki tudja, talán összevesztek.

— Pedig még kis korukban szánták őket egymásnak a szülők.

A kiváncsiság minden oldalról fel volt csigázva, de bizonyosat senki sem tudott.

Nehány hét mulva aztán még nagyobb lett a bámulat a közönség részéről. Az örmény plebános kihirdette Ánisor Lukácsot Nagy Ignácz székely származású asztalos-mester leányával Ilonával.

— Ez már hallatlan valami! csodálkozott mindenki. — Elhagyni egy vagyonos kereskedő s az örmény egyházmegye-gondnokának leányát, egy szegény mester-ember leányáért!

Midőn Ánisor Lukács esküvője egész csendben megtörtént, a városban nem lehetett egyébről hallani, csak e rendkivüli eseményről; de az érdekelteket gyöngédségből senki se kérdezte e felől s igy senki sem tudta bizonyosan, ha vajjon Ánisor Lukács hagyta-e el Málnási Margitot, vagy ez adott útat neki s ezért bosszúból vette el az asztalos leányát.

Hanem végre e fölött is napirendre tértek az emberek.

Margit nem törődött azzal a mi történt; élt lelkében a hit és remény, hogy majdan ő is boldog leend szive választottjával.

Atyja is látszólag belenyugodott a történtekbe; a plebános iránt nem mutatott semmi neheztetést.

Hanem aztán pár hó eltelte után egy szomorú hír kapott szárnyra a városban. Azt beszélték, hogy az örmény plebános néha elmeháborodásban szenved, melynek oka az, hogy egy terjedelmes, irott munkáját, melyen hosszú ideig dolgozott s amelyhez nagy reményt füzött, nem találták jónak, minélfogva a mű nem fog napvilágot látni. A plebános, mikor az elme-zavar reá jön, a kézirattal kezében, szaladgálni kezd az asztal körül s hangosan beszél önmagával.

E hír nagy megdöbbenést szült a városban. Némelyek azonban kételkedtek annak valódiságában, mások ellenben azt állították, hogy már csak azért is valónak kell e hírnek lenni, mert a paptól magától hallották, hogy egy könyvön dolgozik, melyet ha kinyomatnak, az neki végtelen örömet fog szerezni.

A szegény plebánosnak sejtelme sem volt arról, hogy mit beszél róla a világ. Egy könyvön üres idejében valóban dolgozott, de az még nagyon messze állott a befejezéstől.

Végre mindenkiben gyökeret vert a hít, hogy a papnak valóban vannak zavart pillanatai; még akik előbb kételkedtek, azok is végre elhitték ezt.

S lassanként gyérülni kezdett az örmény templom közönsége és utoljára csak itt-ott ült a padokban egy-egy öreg matróna s egy-egy ifjú nő, a karzaton meg nehány férfiú.

Minek menjenek oly templomba, hol oly pap misézik, kinek elmeháboródása van; hisz nemis tudnának áhitattal imádkozni, látva a szegény papot, a szánalom elszorítaná szivüket; eljárnak ezután a másik templomba.

Ilyen formán gondolkozott a közönség nagy része.

De az egyház-gondnok még hétköznapokon is buzgó látogatója volt az örmény templomnak.

A plebánost nagyon meglepte a közönségnek a templomból való kimaradása s a szószékről paraszkódott hiveinek vallástalansága miatt, mely utóbbi időben annyira megszállta őket.

Ilyenkor a jó öreg matrónák szemeikhez emelék zsebkendőjüket s szivből megkönyezték a szegény, elme-betegnek hitt papot.

Aztán egyik vasárnap nem kondúlt meg az örmény templom tornyában a hivó harangszó, mely misére szólitja a hivőket. Azok közül, kik e templomot még látogatni szokták, egyik-másik elküldte cselédjét, hogy tudakolná meg: mi okból nem harangoztak?

Erre aztán azon hír érkezett, hogy ma nem lesz mise, mert a plebánosra ma nagy dűhrohamok jöttek s így többé nem misézhetik; holnap azonban a szomszéd falú zárdájából szerzetest kérnek s mindaddig ez fog misézni, ameddig új papot választanak.

A dolog pedig valósággal így történt.

Reggel a plebános a harangozót az egyház-godnokhoz küldte, hogy kérje el a templom kulcsait, aztán harangozzon elsőt.

Málnási a kulcsok átadását megtagadta e szavak kiséretében:

— Mondja meg annak a papnak, hogy nem fognak neki itt többé misére harangozni!

A plebános, midőn ez üzenetet hallá, megdöbbent arczczal, kérdőleg tekintett a harangozóra.

Ez részvétteljes hangon — nem gondolva, hogy szavai által mily iszonyú kint okoz a szegény plebánosnak — így szólott:

— Ne nehezteljen rám, megmondom, hogy minő hítben vannak itt az emberek. Azt hiszik mindannyian, hogy a főtisztelendő ur elmeháborodott.

A pap e szavakra elsápadt. Darabig állt mozdulatlanúl, szemei mereven bámultak a semmiségbe; lelke előtt elsötétült minden, olyas valamit érzett, mintha most mindjárt valósággal meg kellene őrülnie. Aztán lassanként derengeni kezdett elméjében, visszatért emlékébe mindaz, a mi a közel multban történt: az akadály, mely az egyház-gond-

nok leányának Ánisor Lukácscsal kötendő házassága elé gördült, ennek egybekelése az asztalos leányával, aztán a templomból a közönség nagy részének kimaradása, egyszerre világos lett előtte minden, tudta, érezte, hogy ő bosszú áldozata.

Szivét a fájdalom vasmarokkal szorítá össze s nem figyelve a harangozó jelenlétére, — ki őt mély szánalommal szemlélé — székre veté magát s arczát két kezébe temetve, hangos zokogásban tört ki.

A harangozó eltávozott, nem nézhette tovább ezt a szerencsétlen papot.

A zokogásra benyitott anyja a mellékszobából s rémült hangon kérdezé:

— Mi történt veled az ég szerelméért édes jó fiam?!

— Bezárták előlem a templomot anyám! mondá fuldokolva. S egymás karjaiba borúlva sirtak keservesen.

— — — — — — — — — — — —

Másnap kora reggel egy szekér döczögött ki a papilak kapúján, melyen a plebános holmija volt becsomagolva; rajta ült az öreg szolgáló kisirt szemekkel.

Egy óra mulva aztán egy kocsi állt meg a kapú előtt, a plebános felsegité anyját s ép melléje akart ülni, midőn tekintete a Málnási István tekintetével találkozott, a ki ott állt nehány lépésre a kapútól, keresztbefont karokkal, kárörvendő arczczal és szemeiben azzal a pokoli kifejezéssel, melyet már egyszer volt alkalmunk látni.

A paplaktól a templomba vezető útczában egy keskeny folyosó huzódott a templom keritésének bejáratáig. E folyosóban volt meghuzódva a harangozó. A plebánostól — akit annyira fájlalt — akart búcsút venni, de nem mert kilépni, meg volt borzadva a jelenettől, mely a pap és Málnási közt végbe ment.

Ez igy szólt gúnykaczajjal:

— Csúffá tetted családomat, most te is csúffá vagy téve!

A plebánosnak erre minden vére fejébe tódult. Nem volt többé az a szelid nagylelkű pap, aki csak jót és nemeset gyakorolt, hanem egy jogaiban mélyen megsértett, kigúnyolt gyarló ember, aki a megbántást visszatorlatlanúl nem hagyja.

Lehajolt, felvett egy marok földet, aztán egész magasságában felegyenesedve Málnási elébe szórta a földet s borzadályt keltő hangon eme végzetes szavakat ejté ki:

— Semmisüljön meg családod! ennyivé váljék, mint ez a föld itt! Légy átkozott!

Ezután gyorsan felülve anyja mellé, elhajtatott.

IV.

Tiz év tünt el a mulandóság tengerében.

E 10 év Málnási Istvánra nézve a megpróbáltatások és gyötrelmek időszaka volt.

Azon nap óta, melyen gonosz bosszúja: koholmánya folytán a szegény plebános kétségbeesetten, félőrülten hagyta el a helyet, hol nyolcz évig, mint kitünő lelkipásztor közbecsülés és szeretet tárgya volt, hogy visszatérve szülővárosába, menedéket keressen rokonai s ismerősei közt, — nem volt többé lelkének nyugodalma.

Az önvád leirhatlan gyötrelmet okozott neki; rémesen hangzottak füleiben a pap átok-szavai. Belátta, hogy a plebános igazságosan, részrehajlatlanúl cselekedett akkor, — papi kötelességét teljesítve — midőn rábeszélő tehetségét felhasználá arra nézve, hogy az a leány, ki házassági igéretekkel elcsábittatott, gyalázatban ne maradjon. Hisz ennek több joga volt azon ifjúhoz, mint az ő leányának.

A plebános eltávozása után négy évre Dominik Gerő — ki akkor üzletet nyitott — nőül kérte Margitot.

Az esküvő végbement, de a templomból hazamenet nagy szerencsétlenség történt. A menyasszony kisebbik öcscsét Pistikát a megbokrosódott lovak szétgázolták Elettelenül, összeroncsolt fejjel véresen vittek a házba, még csak az elébb oly életvidor 18 éves ifjút. A szülők és testvérek kétségbeesetten, szívszaggató zokogással borultak reá.

A lakodalmas ház halottas házzá változott.

— Nem leend szerencsés e házasság! hangzott itt-ott az útczán, a megrémült közönség ajkairól.

A jóslat teljesült, mert egy évre reá szegény Margit, előbb egy kis lénynek adva életet, meghalt; a forrón szerető férj s a szülők leirhatlan bánatára.

A kis ártatlan lény is — ki Margitka nevet kapott — nemsokára követte édes anyját.

Újra eltelt négy év.

A sors csapásaitól mélyen sujtott szülők, akik úgy féltették egyetlen gyermeköket Jakabot, mint a szemükfényét, azt tervezték, hogy megházasítják őt. Hadd hozzon egy kedves ifjú nőt a házhoz, a kit szeret, legalább ennek vidám csevegése eloszlatja a bús, nyomasztó csendet, mely őket környezi.

De oh szomorú balvégzet!

Egy reggelen pisztolylövés hangzott szobájában. Oda szaladtak s halva találták ágyában őt, kiben a szülőknek egyetlen reményük, vágyuk, szeretetük összpontosúlt.

Ismeretlen okból, önkezűleg vetett véget életének.

A szegény anya velőtrázó sikoltással eszméletlenül rogyott össze.

A cselédek ágyba fektették. Az orvos — ki a katastrófa hirére oda érkezett — erősitő cseppekkel igyekezett eszméletre hozni a szerencsétlen anyát. Midőn aztán végre felnyitá szemeit, ezek tévetegen tekintgettek ide s tova; a mélyen sujtott nőnek — ki nem birta kiállani e legborzasztóbb csapást — észvilágára homály borúlt.

Megőrült! mondák a körülállók rémülten.

És az atya?

Ennek rémitő állapotát tollam gyenge ecsetelni.

Félév mulva aztán a szegény nőt megszabadítá a halál angyala kinjaitól, hogy a túlvilágon egyesüljön gyermekeivel.

(Nem állítom, hogy az átok folytán pusztult volna el e család, de az emberek — kik évek mulva tudomást vettek arról, hogy a pap megátkozta Málnásit — szentül hitték ezt. A harangozó sokáig titokban tartotta, félvén az egyház-gondnok haragjától!)

Málnásiból élő-halott lett. Külsejéből itélve 80 éves aggastyánnak látszott, pedig még csak 58 éves volt.

»Semmisüljön meg családod!...«

Oh mint beteljesedtek e szavak! Megsemmisült családja s neki nem lesz nyugta többé sem ezen, sem a más világon, mert meg van átkozva.

Egy napon meglátogatta régi barátja Ánisor Gergely. A gyürű visszaküldése óta nem beszéltek egymással. A találkozás megható volt.

A testben lélekben megtört ember szivtépő hangos sirással borúlt régi barátja keblére.

Ez vigasztaló szavakat intézett hozzá. Aztán rábeszélte, hogy tegyenek együtt egy kis utazást. Kolozsvárhoz közel egy városban lakik unoka növére férjével, menjenek oda nehány hétre. A hely változtatás jótékony hatással leend beteg kedélyére.

A szegény beteg beleegyezett. Következő napon elutaztak.

A rokonok szivélyesen fogadták őket, a vendégszerető háziasszony külön szobát rendezett be a beteg számára.

Pár hetet időztek itt, Málnási állapota nem javult.

A léleknek kóros állapota a testre is kihat, minthogy e kettő szoros összeköttetésben van egymással. Azon iszonyú csapások, melyek Málnási lelkét annyiszor, oly nagy mérvben megrendítették, az önvád, melytől szabadulni nem birt, annyira felemésztették testét, hogy még csak napjai voltak hátra.

Egy éjjel nagyon rosszúl lett. Ánisor, az önfeláldozó barát, ki ott virrasztott ágyánál, bánni kezdé, hogy elhivta hazulról; azt hitte, felüdül ha távol lesz szomorú emlekei színhelyétől és ime még rosszabbúl lett.

A beteg nyugtalanúl hánykódott ágyában. Ánisor oda hajolt, megfogá kiaszott, csontos kezét s igy szólt:

— Napok óta tapasztalom kedves barátom, hogy ön nagyon nyugtalan. Talán valami nyomja lelkét? Jó lenne, ha papot hivnánk, ez úgy megvigasztalná, hogy lelkileg testileg jobban lenne.

A beteg kétségbeesett arczát a remény egy sugára derité fel.

— Papot, hivjanak papot! — mondá hörögve — hadd vegye le rólam az átkot, melyet. . . .

Szavait erős, száraz köhögés szakitá félbe.

Ánisor nehány kanál czukros vizet adott be neki, aztán sietve a konyhába ment, fölkelté a cselédet s meghagyá neki, hogy hivjon azonnal papot, mert a beteg nagyon rosszúl van.

Negyedóra mulva jelentette a cseléd, hogy a káplán úr mindjárt itt lesz.

A háziasszony és férje értesülvén a beteg állapotáról, fölkeltek s bejöttek, hogy a szegény szenvedőt vigasztalják.

Nem sokára a csengetyű hangja jelentette, hogy a lelkiatya megérkezett.

Az ágy körül állók térdre borultak, aztán bevonultak a mellékszobába.

A beteg szemei feszült figyelemmel tekintettek az ajtóra.

A pap belépett, asztalra helyezé az Oltáriszentséget s az ágyhoz közeledék.

— Eljöttem, hogy vigasztalására lehessek, szólt szelid, résztvevő hangon.

Mintha villanyütés érte volna a beteget e hang hallatára; megrázkodott, halálsápadt arcza kigyuladt, szemei — mint a kialudni akaró gyertya utolsó lángja — felvillantak s a pap arczára tapadtak.

— Vonja vissza az átkot lelkiatyám! — nyögé fájdalmasan. — Reám nehezedett az s úgy nyomja lelkemet! Oh vonja vissza átkát és áldjon meg!

A pap — kiről már tudják olvasóim, hogy nem volt más, mint Dániel János, a tiz év előtt elüzött örmény plebános, a ki szülőföldjére jövén, itt a plebános mellett segédlelkészkedett — e szavakat halva, meglepetve ismeré fel régi ellenségét. Lelkében erre felújultak a mult fájó emlékei: a sértett önérzet, a megaláztatás, papi hírnevének megcsonkitása és felújult lelkében a harag, gyülölet, megvetés, szenvedéseinek okozója iránt, de szemben állt ezekkel egy szent érzés, melyet Isten oltott belénk és ez győzedelmeskedett a gonosz érzelmek fölött.

Szemeit az ég felé emelve, halkan, mély fohászszal mondá e szavakat:

»Thogh mjéz êzbárdisz mjér, vêrbesz jév mjénkh thoghunkh mjéroczh bárdábánáczh« (Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek.)

Úgy tündököltek szemei, mint a nyájas esti csillag; hófehér haja — melyet a mély búbánat festett ilyenné — oly angyal szeliddé tevé arczát.

— Megáldalak! mondá egész lelkéből, a beteg fölé hajolva.

Ennek arczáról eltünt e szavakra a kétségbeesés sötét kinyomata s a túlvilágba helyezett remény fénysugara világitá meg vonásait.

Töredelmes vallomást tett minden bűnéről, magához vette az Urtestét s a lelkiatyával együtt imádkozott.

Ez a hit vigasztaló szavait intézte hozzá, aztán búcsút vett és eltávozott.

A beteg csendes álomba merült.

Másnap bámulva tapasztalták, hogy jobban van.

A hit malasztja balzsamként hatott lelkére, a nyugodt álom egy kis erőt kölcsönzött a testbe.

Haza kivánkozott.

Érezte, hogy még csak nehány napja van hátra, nem akarta idegenek közt aludni örök-álmát. Hadd temessék övéi mellé.

* * *

Utolsó kivánsága teljesült. Szeretett övéi között pihen a csendes temetőben. Átok nem nehezül többé reá, áldás lebeg emléke fölött. Szivből áldják a szegények, kikre minden vagyonát hagyta. Lelke a szenvedések és megbánás által megtisztulva minden földi salaktól, költözött át egy szebb, egy boldogabb hazába. . . .

A konstantinápolyi patriarkha körlevele.

A sêkián patriarkha nehány héttel ezelőtt kibocsátott pásztori levele, mit az összes örmény lapok kiváló örömmel tettek közzé, mintegy kiegésziti az »Armeniá«-ban közölt következő czikkeinket: »Örmény házasság« és »Miért házasódnak az örmények Keleten korábban?« ..

Évek óta foglalkozik az örmény sajtó avval, hogy miként lehetne az örmény házasság árnyoldalait megszüntetni,

de a kivánt czélt — el nem érte. A mélyen gondolkozók abban az egyben azonban egyetértettek, hogy e komoly kérdést csak az egyházi hatóság oldhatja meg szerencsésen. És remélték is, hogy az egyház ezt nemsokára meg is fogja tenni.

A közvárakozást elégitette ki részben tehát az a pásztori levél, mit Ásêkián kibocsátott; a patriarkha ezen hazafias tette a közönség általános megelégedésével találkozott.

Ezen pásztori levél annál becsesebb, mert ez nemcsak az erkölcsösséget, hanem az örmény nemzet erkölcstisztaságát is védelembe veszi. A patriarkha pásztori levelében két kérdéssel foglalkozik; egyik a pénz-hozomány és a másik a korai házasódás kérdése. Mind a kettőt, melyek különben az örmények előtt idegenek, szigorúan tiltja a nemzeti egyház.

A tisztán örménylakta vidékeken még most sem tudják azt, hogy mi a pénzhozomány. E vidékeken szóba se hozzák e kényes kérdést, habár a menyasszony szülői közvetett úton elég tájékoztató tudomást szereznek arról, hogy leendő vejük anyagilag oly helyzetben van-e, hogy képes legyen egy családot fentartani. A menyasszony szüleitől csak azt kapja, a mi a háztartáshoz szükséges, kap ezeken kivül néhány pár finom ruhát, ékszert, de pénzt — egy krajczárt sem. Ékszerei ezek: Homlokdísz, mely egy-, két-, vagy három sor aranypénzből áll, halántékait nehány sor drágagyöngy czifrázza; igen becses fülönfüggőt visel; minden ujján egy pár drága-kövel kirakott gyűrű, mellén nehéz aranyláncz ékeskedik, melynek közepéről aranypénz darabokkal körülaggatott nagy kereszt csüng le. (Talán sehol sem viselik ezt az ékszert oly szivesen, mint Örményországban.) Ékszereit végre az arany karpereczek egészitik ki. Ez a hozomány, ez az egész vagyon, mit az örmény nő magával visz férje házához; evvel aztán csinálhat, a mit akar — és a férj nem avatkozik belé. Oda ajándékozhatja a templomnak, adhatja gyermekeinek, vagy segithet vele férje szorult helyzetén. . . .

Ezen igazi örmény szokással szemben fájdalom! az utóbbi évtizedekben egy rossz szokás honosúlt meg az örmények közt; ezt idegenektől fogadták el. Ugyanis az örmény szülő Törökországban leendő vejétől leányáért bizonyos összeg pénzt követel, mi törökül báslêk nevet nyert; ez a báslêk, magyarul vétel-ár, fejpénz, nem a leányé, hanem az apáé. Ezen rossz szokás ellen, mely még nincs nagyon elterjedve, van intézve Ásêkián patriarkha pásztori levelének első része, melyben szigorúan meghagyja az alsó papságnak, hogy ne eskessék össze azt a vőlegényt, ki aráját báslêkkal vette meg, [1]) vagy azt a leányt, ki mellé hozományt adnak. . . .

»Armeniá«-nk deczemberi füzetében bőven szólottam a korai házasódás körülményeiről; azért itt még csak annyit, hogy e sorok irója tanúja volt annak, midőn egy tizenegy esztendős leány sirva vált meg bábjaitól; játékai mellől vitték a templomba, hogy ott jegyesének örök hűséget esküdjön. Ennél még szomorúbb jeleneteket is idézett elő a korai házasódás; azért, hogy ezeknek vége vettessék, Ásêkián pásztori levelének második részében határozottan megtiltja, hogy azokat az örmény nőket, kik életök tizenötödik évét be nem töltötték, oltár elébe vezetni nem szabad. A vőlegénynek 10 évvel idősebbnek kell lennie. Mindkettő köteles esküvő előtt keresztlevelet előmutatni. — Mivel a korai házasságok nagyobb részt titokban történnek, azért a patriarkha a papság figyelmébe éberséget ajánl. A mulasztás szigorú egyházi büntetést von maga után. . .

Remélleni lehet, hogy e pásztori levélnek sikeres eredménye leend.

Cselingárián Jakab.

* * *

Helyesen cselekedett a patriarkha, midőn a báslêk-ot eltiltotta; de a pénzhozományt érintetlenül úgy kellett volna hagynia. A báslêk még abból a korból való, mikor a leányt árúczikknek tekintették. A báslêkot a mai fogalmakkal összeegyeztetni nem lehet. Nincs joga az apának le-

[1]) Ugy látszik e szokás divott a régi magyaroknál is; ezt a vőlegény (vevő-legény) és ara (ára) szavak jelentéséből is lehet következtetni. Szerk

ánya férjhezmeneteléből anyagi hasznot várni; mert atyai kötelességeihez tartozik leányát férjhez adni és valamint többi atyai kötelességeit anyagi haszonvárás nélkül teljesíti, úgy ezen utolsó kötelességének teljesítéséből sem várhat hasznot.

A patriarkha a házasságot tisztán csak erkölcsi és vallási cselekménynek tekinti; de a világi tapasztalat arról tanuskodik, hogy az emberek e cselekménynek anyagi oldalát is szemügyre veszik. Vagy talán lehet-e azon férfiúnak eljárását elitélni, ki két, művelt, szép és jó leány közül a tilalom kibocsátása után is azt fogja elvenni, kire nagy vagyon várakozik, és nem a másikat, kire a szülők halála után mi sem fog maradni. — A tilalom előtt a nagy városban lakó iparos, a kis-kereskedő is megházosódhatott, mert vagyonos nőt keresett; most tartozkódni fog a házasságtól, mert mérsékelt jövedelméből alig tudja magát fentartani. Eddig a gazdag leány férjhez mehetett szabadon szive választottjához: a szegény, de jóravaló ifjúhoz is, mert szülei adtak neki annyit, mennyiből tisztességesen meg lehetett élni; most azonban — ha nem akar pártában maradni — kénytelen olyan gazdaghoz menni nőül, kit nem szeret. . . Hát a tilalmat nem lehet-e kijátszani? Nem adhat-e a szülő leányának a menyekző után a menynyit csak akar? De nem hozunk fel több példát, hanem csak azt mondjuk, hogy: jó a hozomány. A megházasodott férfi sok kötelességet vállalt magára: a család fentartás és a gyermeknevelés. . . és e kötelességek teljesítésénél fontos szerepet játszik a pénz; azért az előrelátó férfi, mielőtt házassági frigyre lépne, számot vet magával, hogy vajjon jövedelméből képes lesz egy családot fentartani? A művelt népek azt mondják, hogy e terhet nem kell csak egyedül a férfi vállaira nehezíteni. Valamint a férfinek, úgy a nőnek is megvannak a maga jogai; a jogok egyenlősége a kötelességek egyenlőségét vonja maga után. A férfi minden nap dolgozik családjáért; minden törekvése oda irányúl, hogy szellemi vagy anyagi munkájával családjának jövőjét biztosítsa. A nő ezt nem teheti; azért ha házassága alkalmával ő is hoz valami összeget a házhoz, a család anyagi jövője inkább van biztosítva. *Szerk.*

Ábgár király.

V.

Ananán és társai, miután Jeruzsálemben a kitűzött czélt elérték, a legjobb reményekkel tértek vissza. — A hitküldérség legeslegelső szakában, egyike azon nagy hivatású lelki hóditóknak, kik mint égő szellemek jártak a sötétség martalékáúl esett emberiség előtt: Szent-Tádé a hetven tanitvány egyike, Edessába jött, kit Tamás apostol Krisztus mennybemenetele után Ábgárhoz külde, hogy őt meggyógyítsa, vele s övéivel az élet tanát közölje. A hitküldér Tobiás nevű előkelő hébernél vőn szállást. Zaj nélküli elvonultságát csoda gyógyításai követik, melyek ismeretlen nevét csakhamar harsogtatni kezdék. Ábgár, hogy a dologról teljes tudomást szerezzen, az üdv szavára már is hallgató Tobiást magához hivatta, kinek, mint a Bágrád család tagjának szava a városban nagy súlylyal birt. A király fokozott kiváncsisággal fogadta a fontos közleményeket s Tádénak értésére adatá, hogy kivánja őt látni. Amint másnap a Krisztus követségében járó térfiú megjelent, a király leborult előtte, környezetét pedig ámulat fogta el. És lőn mély csend! Mire a fejedelmi kérdő szó a várakozásnak véget vetett. »Te vagy-e az áldott Jézusnak tanitványa, kit hozzám küldeni igért és képes vagy-e engem meggyógyítani?« Lélekemelő volt a pillanat, midőn az idegennek szava bezengi a teremnek téreit, hogy diadalban emelkedjék fel itt is a Golgotha ormaira kitűzött zászló. Szóla tehát: »Ha hiszesz Jézus Krisztusban, az Isten fiában, szived kérelmei megadatnak neked!« A király hivőleg utánrebegi az áldó hítnek eme szavait, és Isten az üdvnek e helyét irgalmasságának látható jelével jelzé: Tádé a vele szív- és lélekben összeolvadt királynak fejére tevé kezét s rögtön visszanyeré testi épségét.

Ez a napnak, Tádé iránt leirhatlan lelkesülést előidézett eseménye. A másik az: hogy az új tan elfogadásánál a királyt és népét egy érzelem vezérlé; ennélfogva nem volt szükség hatalomszóra, hogy a nép az igaz útra terelessék.

A következő napokon Istennek szabad ege alatt a király és a nép sűrű sorokban állják körül a hitoktatót és annak ajkain csüggve oktatásban részesülnek. Az Evangeliumnak világgyőző fegyvere: a szó!

Nem telt bele sok idő s a mindennemű betegségek csodagyógyitásai és az állhatatosság a tanitás hallgatásában határozott eredményt eszközölvén a hítfiai fölvették a keresztséget. Miután az új frigynek zászlója Edessában ki volt tűzve, a bálványok templomai bezárattak. A király pihenni nem tudó életének végszakát a dolgok új rendje alapjának lerakására szentelte. A rajongó szellem művei, a pogányságra emlékeztető szobrok a közhelyekről eltávolíttattak. Ekivül a város főkapúja feletti fülkében egy görög eredetű bálvány mutatta magát, mely előtt minden bemenő meghajolni tartozott. Ábgár eme pogány maradványt is eltakarítván e kitünő helyre Jézusnak a kendőre lenyomott s keretbe foglalt arczképét helyezi.

Miután az új szervezés munkája békés úton előhaladott; Tádé az ügyek további menetének rendezéséről gondoskodott; utódra volt szükség, ki képes legyen az üdv szavát tovább hirdetni; ilyen férfiú volt egyik tanitványa Khohárár nevű selyemgyáros, ki a keresztségben Addaeus nevet nyert. Ezt — kire imádság és kézrátevés által hatalmát átruházván — rendelte Edessában utódául a püspöki széken. Viszont a király arra törekedett, hogy az evangeliumi csemete át legyen ültetve az ország belső részébe is. Nővérének fiához Szánádrug főhadparancsnokhoz intézett levele folytán Tádé akadálytalan működésének az lett következménye, hogy Szánádrug és nővére, több országnagy s a népnek nem csekély része fölvette a keresztséget. Ily irányban haladt előre a téritès munkája, melyet betetőzve szállított át Tádé Zakariásra, mint a főpásztori joghatóságban általa rendelt utódra.

Innen Tádé Felső-Armeniába vonult; azonban itt a lelkekhez tapadt pogány hagyományok igen messze terjesztették ki árnyékukat. A rossz legyőzte a jót, főleg azért, mert a jó nem hallgattatott meg; a kereszténységnek pedig leghatalmasabb fegyvere: a szó! Ily helyzetben Tádé a parlag térről Albániába jött, hogy azt a rideg pogány-

ság karjai közül kiszabadítsa. Lehetetlen félreismerni Ábgárnak az ország határain túl is terjedő tevékenységét, melyet a kereszténység ügyében kifejtett. Figyelemre méltók ezen dicső szerepről tanuskodó levelei, melyeknek sokszoros érdeket kölcsönöz azon körülmény, hogy azok hív szinekkel festik az akkori állapotokat és tanuságot tesznek arról, hogy hatalma nem volt szük határok közé szorítva és birt annyi önállósággal, hogy a meggyőződés hangján irjon azokhoz, kiknek birodalmak és országok jutottak osztályrészül.

Két levelet intézett Tiberiushoz. Az elsőnek tartalma a következő: »Ábgár, az örmények királya, Tiberius római császárnak üdvözletet! Tudom ugyan, hogy birodalmadban semmi sincs elrejtve előtted, mindazáltal mint hű barátod teljesebben értesítlek jelen levél által. Ugyanis a zsidók, kik Palaestina tartományát lakják, egybegyülvén fölfeszitették Krisztust, ki semminemű bűnt nem követett el, sőt irányokban legnagyobb jót, jeleket és csodákat tett, egyszersmind halottakat feltámasztott. Tudtodra legyen, hogy íly erő nem merő embernek, hanem Istennek sajátja; mert a hogy fölfeszité őt, a nap elhomályosodott, a föld megrendült és ő maga harmadnapon halottaiból föltámadt és sokaknak megjelent; jelenleg is az ő neve, tanitványai által mindenütt legnagyobb csodákat mivel, amit irányomban is nyilvánosan tanusított. E szerint átlátja Felséged, mit kelljen parancsolni az azt véghezvitt zsidó népre vonatkozva s parancsúl kiirni az egész világnak, hogy imádják Krisztust, mint igaz Istent.«

A multnak e szép emléke, ha netán némi vitás szinezettel birna, az arra adott válasz a legmegbizhatóbb támpontokat nyujtja annak igazolására és szembeötlő lesz, hogy a kérdéses levél alkalmúl szolgált Tiberiusnak olyatén nyilatkozataira is, melyeket a döntő körökben divott vallásügyi viszonyok szelleme lengi át. A válasz ím ez: »Tiberius a rómaiak császára Ábgár királynak üdvözletet! Felolvastatott előttem bizalmasságodnak levele, a miért néked köszönetet mondunk, noha már előbb ugyanezt sokaktól hallottuk. Csodáiról világos előterjesztést tőn Pilátus és hogy Az, miután halottaiból föltámadott, sokaktól Istennek elismertetett. Ezokból énmagam ugyanazt akartam csele-

kedni, a mit te javallottál; de minthogy szokásuk a rómaiaknak — csupán az uralkodó tekintélyénél fogva — egyet sem helyezni az istenek sorába, míglen az ügy a tanácstól megvizsgáltatott és helybenhagyatott; azért azt a tanács elé terjesztettem. A tanács ezt visszautasította, minthogy általa előbb vizsgálat nem eszközöltetett. Mi pedig mindenkinek, kinek tetszik, megengedtük: hogy Jézust istenei közé fölvegye s halállal büntetjük azokat, kik a kereszténeket vétkelendik. [1])

A zsidók népére vonatkozva, kik őt keresztre feszíteni merészelték, ki — a mint hallom — nem keresztre, hanem tiszteletre és imádásra méltó volt, mihelyt érkezésem leend — mert most a tőlem elpártolt spanyolokkal viselek háborút, — az ügyet megvizsgálván, nekik érdemök szerint megfizetek.« [2])

Jellemző Ábgárnak nyilatkozata jelentős válaszlevelében. Tudvalevőleg a római államban a vallási kérdések a tanács elé vitettek; a legfőbb vallási felügyelet a senatorokat illette, új istenek fölvétele azok jogköréhez tartozott. Ezen jogczímre hivatkozott Tiberius, melynek oktalanságát Ábgár érvei tűzponton találják. Kegyelettel fejezi ki ugyan a feletti örömét, hogy a császár egy közeledő lépést téve, a kereszténeket jóakarójául tünteti ki magát; de egyszersmind bocsánatot kérve szabad folyamú szavakban megmondja: »hogy a tanács eljárása fölöttébb nevetséges, mivel a tanács szerint az emberi nyomozás határozza el az istenséget. Ha tehát az isten az embernek nem tetszik, isten nem lehet, hanem szükséges, hogy az ember irgalmazzon az Istennek.« Mindez elég érthetőleg van mondva, ami azonban itt a legfőbb súlylyal bir az, hogy ezen tárgyban az

[1]) Tiberius — cuius tempore nomen christianum in saeculum introivit, annunciata ei ex Syria- Palaestina, quae illic veritatem istius divini revelarant, detulit ad senatum cum praerogativa sufragii sui. Senatus quia non ipse probaverat, respuit. Caesar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus christianorum. Tertul. Apolog. c V.

[2]) A Capraeában dözsölő Tiberius Hispániát nagyon elhanyagolta; az elégületlenek ellen kemény rendszabályokat alkalmazott. A császár által Hispania testén ütött sebekről a történelem lapjai tanuskodnak. Svet. in Tiber. C. 41 és 49.

egész ügy majdnem ugyanazon szavakkal támogattatik oly fényes elme által, mely magát valótlanságokkal elcsábittatni nem engedhette; s mit tett? Egyebet nem tehetett, mint ama tekintélyes adatra támaszkodva [1]) az üldözött kereszténytek mellett, a pogányok szivében gyökeret vert tévfogalmak ellen szerkesztett védiratában metsző érvül használja a fennebbi szavakat azon hamis vádak letiprására, melyeket a hanyatlásnak indult sok istenhit oly nyers dühvel szórt a kereszténység ellen. [2])

Meginditó elismerést fakaszthat az igaz polgárisodás barátjának keblében azon meleg érdekeltség, melynél fogva a szivig-vérig keresztény király minden erejével gondoskodik arról, hogy a megismert igazságnak elfogadására mások szivét is előkészitse. — Igy irt Nerses, a perzsa király fiának, ki fiatal éveiben lépett mint alkirály, Babylonban az assyriai kormányszékbe s ki Ábgárral vérszerinti rokonságban állott. A levél ekkép szól: »Ábgár az örmények királya, Nerses fiamnak üdvöt. Üdvözletednek levelét láttam és Perozt békóiból föloldattam, vétségét elengedtem. Hogyha néked tetszik, rendeld őt Ninive kormányzására, amint óhajtod is. Arra nézve pedig a mit e szavakban hozzám irtál: »hozasd hozzám az orvos férfiút, aki jeleket tesz és más Istent hirdet, aki a viz és tűz fölött van, hogy azt lássam és halljam« — [3]) tudnod kell, hogy az nem olyan orvos, ki emberi ismeretek szerint gyógyit, hanem az Isten fiának, a tűz és viz teremtőjének tanitványa, ki a szerint, amint az ő részére jutott, Armenia tájaira küldetett. Azonban főtársai közül egy Simon nevű Persiába van küldve. Kerestesd fel és hallgasd őt Te, valamint atyád is Artases és az minden betegségedet meggyógyitja és az élet útját megmutatandja.«

Markovich Jakab.

[1]) Chorenei Mózesnek elővigyázata minden eshetőségre itt is következetes s a történeti hűség ellen zúdulható vélemények megnyugtatására nyomban irja: »Ezeket irta Ábgár és ennek, valamint egyéb leveleinek párját edessai levéltárába tétette.« II. k. 30 f.

[2]) Apud vos de humano arbitratu divinitas pensitatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: homo jam Deo propitius esse debebit. Tertulian 160—245 Kr. ut. az Apologeticusban. C. V.

[3]) Tudvalevőleg ezen elemek Persiában Isten gyanánt imádtattak.

Az örmény nyelv ősisége.

Az örmény nyelv, mely az ázsiai nyelvek osztályában a kaukázi családhoz tartozik,[1]) — ha nem is abban az alakban, milyenben a későbbi századok használták azt, vagy milyen formákban maig is fenmaradt — létezett már a babeli torony épitésekor, sőt valószinű, hogy Noe is e nyelven beszélt övéivel.

Nem vagyunk képesek megmondani azt, hogy melyik volt a világon az első nyelv, mert hiányzanak adataink. Meglehet, hogy elveszett; vagy talán átváltozott akkor, midőn Isten Babel tornyára, melyet ugyanegy nyelven[2]) beszélő nép épitett, fordítá figyelmét és összezavará nyelvöket, hogy egyik a másikat ne értse meg. Ekkor vette kezdetét a nyelvek története.

Az örmény nyelv ősisége érdekében tehát jelen dolgozatom fonalát én is itt veszem fel, hol a nyelvek különfélesége kezdődik s hol a különböző nyelvek forrása — mint Ozni János örmény iró mondja — Noe fiai s unokáinak számösszege szerint 70, a hetvenek forditása szerint pedig 72 ágra oszlik.[3])

A vizözön után mintegy 150 év alatt Noe ivadékai, kik Ararát fensíkján laktak, annyira elszaporódtak, hogy — különösen nyájaik legeltetésére — elegendő helyet nem találván kénytelenek voltak egymástól elválni s távolabb fekvő térségekre költözni. Az elválás előtt azonban Cham unokája-, Nemrodnak tanácsára Sennar mezején egy égig nyuló, torony épitéséhez fogtak. A szándék, melynek végrehajtására sokan vállalkoztak, bizonyára nem volt kedves Isten előtt, mert ekkép szól a teremtés könyvének XI. fej. 7 versében: »Zavarjuk ott össze nyelvöket.« A nyelvzavar után, mivel nem értették meg egymást, kénytelenek voltak munkájukat abban hagyni. . . .

Japhet dédunokáinak egyike Hájk, kinek neve alatt jelenik meg Armenia a történelemben, látva a beállott nyelvzavart, azokkal, kik még megértették őt, Ararát tartományba, ősei birtokaira tért vissza. Itt feltalálta azon öregeket,

[1]) Cantu I. k. 286 l. [2]) Gen. XI. l. [3])Indsidsián, 3 k. 2 l.

gyermekeket s ezek gondozóit, a kiket, — miután távol tartották magukat a szerencsétlen kimenetelű munkától — bizonyára nem is érhette ama büntetés, mely érte a közreműködőket; következőleg náluk a vizözön előtti nyelv sértetlen maradt.

A tett-erős és bátor Hájk már a torony épitésnél vezéri tisztet viselt. Sok jó tulajdonaival tiszteletet vivott ki maga számára övéinél is, kik önként hódoltak eszélyes kormányzása előtt. — Mint nemzet alapitó a Thorgom-házból származott nemzet fiai által lakott fensíkot, mely nem messze feküdt a Ván tavától Hárk-nak (Atyák) nevezte el. E fensíkon saját nevéről is alapított várost, melynek Hájkásen (Hájkváros) nevet adott. Nemrod, ki nem jó szemmel nézte, hogy egykori alattvalója, függetlenül kormányozza azokat, kik tőle elpártoltak, nagy haddal tör reá; de szerencsétlenül járt, mert ő maga is halva maradt a csatatéren. A győztes Hájk a helyet, hová az elesetteket temettette, Kerezmánk-nak (sírok) nevezte. A mily értelemben használta Hájk e szavakat: Hárk, sen és kerezmánk, ugyanazon értelemben használja azokat a mostani örmény nyelv is: atyák, épitmény (város) és sírok (Gräber).

Egyházi irodalmunk egyik bajnoka, ki a XI. század elején Örményország dicsteljes patriarkhája volt, az ősatyák és nemzeti fejedelmek neveit értelmezve ezeket mondja: Kechám = szép, Phárok = dicső, Czholák = fényes, Váhán = paizs, Phárnász = öndicsekvő, Norájr = újerő, Hêránd = tüzes, Szur = éles, Hávánág = könnyen hivő, stb. Az örmény nemzet első századaiban élt fejedelmektől maradtak ránk e nevek, melyek mai napság is ugyanazon jelentéssel birnak.

A felhozott példák fényesen igazolják azt, hogy a mostani örmények ajkán élő nyelv az a régi nyelv, mit az elődök azon ősöktől örököltek, kiknek első kormányzója jelen volt a babeli torony épitésénél és kinek nevéről, a Kis-Ázsia szivében maig is tömegesen élő örmények országa édes anyai nyelven Hájásztánnak hivatik.

Most az a kérdés merül fel, hogy vajjon Hájk nyelve az volt-e, melyet a nyelvzavar alkalmával felvett, vagy az

melyet honába visszatérte után, övéitől visszafogadott? A kérdés első felére ki adhat választ? De az utóbbi föltevést nagy valószinűség támogatja.

A teremtés könyvének VIII. fejezetében Mózes azt mondja, hogy mikor a vizözön árja leapadott, Noe bárkája Örményország Ararát hegyén állapodott meg; itt szállott ki Noe mentő alkotmányából. A hegy keleti oldalán Noe fiai várost épitettek, mely Náchicseván nevet nyert. Nách-icséván örmény szó és »Első kiszállás«-t jelent. Flavius József is azt mondja »Atiquitates« című munkája I. k. 3 fejezetében, hogy az ő idejében mutogatták még az itt lakó örmények Noe kiszállásának helyét; a helyet maga is »Prima descensio«-nak (Első kiszállás) nevezi.

Ugyan-e hegy közelében volt egy falú, mely a jelen századig »Ágori« név alatt volt ismeretes; földrengés pusztitotta el e falút. Az »Ágori« szó értéménye szőlő ültetés s keletkezett e két örmény szó árg uri összetételéből. Noe ültetett itt szőlőt. »Noe a földet munkálni kezdette s szőlőt ültetett.« Teremtés könyve IX. fej. 20 v. Vászburágán örmény tartományban nem messze Ararát hegyétől sokáig mutogatták Noe feleségének sírhelyét; e helynek az ősök »Máránt« nevet adtak. Már-ánt örmény szóval azt akarták mondani, hogy Noe gyermekeinek anyja ott fekszik.[1])

Indsidsián azt mondja, hogy a török nagyurak közül sokan kivánkoztak e megszentelt helyen temetkezni.[2]) Olympiodorus régi hagyományok nyomán azt állítja, hogy Örményország Duruperán tartományának egyik kerülete Szem legkisebb fiának: Dárpán-nak nevéről nyert Dáron nevet. Jeles történészünk Chorenei Mózes, ki Dáron Chorni helységében született, földleirásában[3]) azt a helyet, hol Dárpán övéivel együtt lakott, Czhêron vagyis czhêrumên-nak (ցրումն) nevezi, mely örmény szó elszéledést jelent. Itt váltak el Noe fiai első ízben atyjuktól.

Ime meddig lehet felvinni az örmény nyelv eredetét!

Fáraó Simon.

[1]) Tavern, Utazás Keleten, I. k. 16 l. [2]) Örményország régiségei III, k. 16 l. [3]) I. k. 6. l.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Helyi szokás. Erő = egyetértés. Példányszerű egyetértésben él városunkban az örmény kath. papság a világi elemmel, a várossal. Igy volt ez nálunk kezdet óta. Annak, hogy városunk alapitása után mindjárt virágzásnak indult, egyik főoka épen ezen egyetértésben keresendő. Pap működött közre az alapitáskor a tervezet készitésénél, és azután is sok alkalommal igen kiváló szolgálatokat tettek az egyháziak a városnak; viszont a város pénztárából huzzák a papok fizetéseiket és az örmény kath. egyháznak a város a kegyúra. — Mindkét elem mindig arra törekedett, hogy közöttük állandóan fenmaradjon a szükséges egyetértés. A jó egyetértés ápolására szolgál az a követésre méltó, szép, apáinktól örökölt szokás is, melyről emlitést akarunk tenni. Minden évben karácsonykor a polgármester megy a tisztikarral és a képviselettel a plebánoshoz, hogy ezt üdvözölje. Viszont a papságot ján. 1-én vezeti a plebános a polgármesterhez, hogy »boldog új-évet« kivánjon.

Házasodás Keleten. Sivas (régen Sebaste) városában, ha csak valami elháríthatlan akadály nem jön közbe, egyetlen egy férfi sem marad agglegénynek. Ha az ifjú életének huszonötödik évét betöltötte és még sem nősül meg, gáncsolás-, ezer meg ezer szóbeli megtámadásnak van kitéve nemcsak, hanem a társaságokba se fogadják be. A leányokat fiatalon adják férjhez; a vőlegény rendesen 18—22 és a menyasszony 14—19 éves. E városban 2600 örmény család lakik. Bár sok helyütt követnék ezen szép szokást!

IRODALOM és MŰVÉSZET.

»Örmény egyházi énekeskönyv, az erdélyrészi örmények használatára. Bécs, Mechitháristák nyomdája, 1889.« czim alatt a szamosújvári örmény kath. egyházközség egy szükséges munkát adott ki. A munka örmény és az átellenes oldalon magyar betűkkel van nyomtatva. Kiállitása csinos, nyomása szép, papirosa finom. Az előszó a többek közt ezeket mondja: »Ezen énekeskönyv kiadásával kettős czélt akartunk elérni: először, hogy azon egyházi énekek, melyeket az ősöktől és apáinktól örököltünk, nemzetfeleinknek nemcsak szivében, hanem ajkán is örök időkre megmaradjanak;

másodszor módot akartunk nyujtani a hivőknek, hogy énekökkel az isteni tiszteletet emeljék.« Tartalma következő: Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszek egy. Ünnepélyes szent mise, Miseénekek, Karácsonyi énekek, Nagyböjti és bünbánó énekek, Virágvasárnapra, Áldásadási ének a körmenet után, Az Úr temetése, Föltámadáskor, Húsvéti énekek, Antiphona, Ének a Szentlélekhez, Énekek az Oltáriszentségről, Énekek a B. Szűz-Máriához, Énekek Világositó, Szt-Gergelyről, Énekek Szt-Annáról, Ének szűz Szent-Ripsimáról, Énekek a szent keresztről. Halotti énekek. Összesen 181 éneket foglal magában ezen szükséges könyv; ezek közt van több olyan ének is, melyeknek szövegét és lélekemelő dallamát apáink Keletről hozták magukkal. A könyvnek 361 számozott lapja van. Ára igen olcsó. A diszpéldányok mind elkeltek; a félbőr kötésű példány ára 90 kr, vászon sarkkal ellátott példányt 60 krral lehet megvenni, a kötetlen 50 krba kerül. Reméljük, hogy ezen nagy gonddal szerkesztett munkából a tanuló ifjúságon kivül mind a négy örmény egyházközség hivei venni fognak annál is inkább, mert ez nélkülözhetővé teszi az eddig használt hibás kéziratokat.

Kitüntetett festő. A taval a párisi Salonban első rendű kitüntetést nyert a konstantinápolyi örmény festő Zákháreán Zákhárig. A fiatal festő specialista a festészet azon ágában, mely »nature morte«-nak neveztetik, vagyis a virágok és gyümölcsök festészetében.

Az iparművészet köréből. Benderián nevű örmény házában vagyunk, ki Bázár-Bále tengerparti helységben lakik. Szóba ereszkedünk vele; hangja, szava: mindkettő kellemes. Keze ügyes, alkotása remek. Benderián valóságos művész, metszései bámulatra ragadnak. Egy kis táska van kezében, evvel megy reggel Khireds-Burnu-ba és estére haza tér. Mi van a táskában? Különböző színű apró kövek; egyik akkora, mint szemünk fénye, másik valamivel nagyobb. Ha szemünk elébe nagyitót teszünk és nézünk, akkor lencsenagyságú kövekből összeállitva olyan szép, csinos alakokat látunk, melyek valóban bámulatra ragadnak. A mi az ecset a festő kezében, az Benderiánnál a szines kő. E művész kövekkel fest. Költészet van a finomságban és a művészet költészete tökéletes. Mint minden művész, úgy Benderián is a világ zajától elhuzódva távol a Bosporus partján él. Metszett köveit, melyek keresett kereskedelmi czikket képeznek, messze vidékre viszik. Valaki megvesz tőle egy darab metszett követ 20 medsidért, és a piaczon rögrön eladja 30 török aranyért (300 frt). Munkáin látszanak a költészet nyomai, pedig senki se hinné, hogy ez az ember költői műveket is olvas. Könyvtárában ott vannak: Virgil Aeneise, Homer, Hájg és a t; ezeken kivül ott terül el szemei előtt a költészetre ösztönző Bosporus. Nézd a konsulnak, vagy a miniszternek, vagy magának a császárnak inggombjait vagy gyűrű foglalványait és felleled azokon az örmény metsző nevének kezdőbetűit. . . ,

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A török pénzügyminiszter. Évfordulatkor ismét kitört a válság Ágop (Hágop) Kázázián pasa, pénzügyminiszter és a török nagyvezér, illetőleg ennek pártja között. Agop pasa, mint az ottoman bank egykori hivatalnoka, jól ismeri ama fogásokat és hátsó ajtókat, melyeket a török efendi-aristokratia használni szokott, hogy az államkincstárt lehetőleg kiüresitse. Ez a fő oka, hogy a pénzügyminiszter — mint irják — jelen hatáskörében az uraknak igen alkalmatlan. A költségvetés tárgyalása alkalmával Ágop pasa számos törlést és javaslatot tett, melyek alkalmul szolgáltak a nagyvezérnek a pénzügyminiszterrel való összetüzésre. A miniszter benyujtá lemondását a szultánnak és kijelenté, hogy jobbnak vélné, ha török miniszter lépne helyére, mert hosszabb időre lehetetlen a küzdelem közte és az összes török államhivatalnokok coalitiója közt. Mindazáltal a szultán őt egy, három hétnél továbbhuzodó emlékirat-cserére birta a nagyvezérrel, s az eddigi eredmény az, hogy az »örmény miniszter« hajlandó lőn visszavonni lemondását és az összes pénzügyi körök nagy megelégedésére állásában egyelőre megmarad. De aligha fogja azt még sokáig megtarthatni, mert ereje megtörik a folytonos küzdelemben! Mint újabban irják, a szultán Ágop pasa előterjesztésére beleegyezett abba, hogy a költségvetés rendbehozása s a deficit megszüntetése czéljából saját császári civillistája évenként 25 millió frankkal lejebb szállittasék.

Keleti borkereskedés. Ó-Náchicseván vidékén nagyon felemelkedett a bor ára. E tájon igen jó bor terem; azonban a szőlő betegség miatt, mely a mult évben ott uralkodott, igen kevés szőlőt szüreteltek. A betegség okozta szük termés drágitotta meg a bort. — A szőlőlevél alulatán előbb jelentéktelen hamúszinű foltok keletkeztek; e kis foltok, melyek szabad szemmel alig láthatók, később annyira megnőttek, hogy elfoglalták az egész levelet. A levelek elfonnyadtak, lehullottak. Kiszáradtak a tövek is.

Mezőgazdasági szakoktatás. A keleti örmények közül számosan hallgatják európai főtanintézetekben, a gazdászati tanfolyamokat is; kik mint jól végzett okleveles gazdák azután jelentékeny befolyást gyakorolnak a földmivelésnek okszerű irányban való fejlesztésére, a keleti államokban. Ezek egyike: Melkhon efendi, most Törökországban, a saloniki földmivelés-iskola tanárává neveztetett ki.

Mi újság az örmény világban?

Franczia ország szolgálatában. Marseille-ben két örmény önkéntes állott be a franczia hadseregbe. Az idegenek legiojába (Legion Etrangére) osztattak be. Azon idegeneket, kik e legio csapatai közé állnak, rendesen a franczia kolóniákra: Áfrikába, Tonkhinba és a t. küldik. A mondott két örmény önkéntes egyike Gárábed Dzárugián, ki Algirba küldetett, fényes jelét adta a napokban vitézségének. Egy csapat árab lovas rohant a várra, a hol őrséget állott Dzárugián is. A fegyvertárt akarták felgyujtani. Az első és második őrt már megölték, és befelé hatoltak, midőn Dzárugiánnal, a harmadik őrrel találkoztak. De ez vitézül reájok rohan és közülök nehányat lándsájával földre terit; a többi megijed és elfut. Igy nem lett a vár a tűz áldozata. A csapat parancsnok a dolgot megtáviratozta Párisba a hadügyminiszternek, ki Dzárugiánt altiszti rangra emelte.

Tanitónők ünnepeltetése. Folyóiratunk tavali évfolyamának deczemberi füzetében tettünk volt emlitést arról, hogy azon tárgyak, melyek a német császár és császárné hálószobáit diszitették az őszön, midőn Konstantinápolyban voltak látógatóban, az örmény leányok perai ipartanműhelyében készültek. A növendékek csinos készitményeikkel a legmagasabb körök tetszését is kiérdemelték. Maga a szultán a két igazgatónőt (Mákruhi Mirászedeán és Eufime Odeán) érdeméremmel tüntette ki. Ünnepet ült a tanműhely akkor, midőn az érdem-érmek átadattak. Khrimeán érsek magvas beszédéből ime egy részlet: Az előljáróság — mondá — a könyvet Odeánnak adta, mig a tűt és ollót Mirászedeán kezébe tette, hogy egyik az ipartanműhely növendékeinek eszét, szivét táplálja, másik a gyomrot elégitse ki. A költők éhesen maradnak, de az ipar kenyeret ád. Oh hol állanánk most — mondá az érsek — ha minden iskola mellé, még az alapitáskor egy-egy ipartanműhelyet állitottak volna fel az ősök. A mult idők ezen hibáját csak úgy üthetjük helyre, ha nemcsak a leány, hanem a fiú-iskolák mellé is ipartanműhelyeket állitunk.. « Beszéd után sáját kezével aggatta a kitűntetett nők mellére az érdem-érmeket....

A czimbalom-készitő. A palermoi »Diritto e Giustizia« czimű lap mondja, hogy a számáthiai czimbalomgyár vezetője, az örmény Zildsán Kherovpe a lengyel kiállitáson (Esposizione intern. di musica) érdemokmányt és arany érmet nyert. Az örmény czimbalmot mindenütt sokra becsülik; mert mások gyártmányai ezekkel sem hangra, sem szerkezetre nézve nem versenyezhetnek.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

KRONIKA.

Kegyes adomány. Sokra becsülik azt a nőt, kiben fellelhető e három tulajdonság: miveltség, jóság és szépség. A lapok is leginkább azon nőkről tesznek emlitést, kik becsülendő tulajdonokkal ékeskednek. Nem szükséges elmondanunk azt, hogy a mivelt Pap Tódorné Kerekes Mili asszony, ki a Teremtőtől szépséget kapott s szüleitől jó lelket örökölt — gondos anya és kitünő gazdasszony, mert ezt mindenki tudja Szamosújvártt; de azon, nem sokak előtt ismeretes tettét, mit nem rég cselekedett, emlitetlenül nem hagyhatjuk. Mig mások csak önmagukat diszitik, addig e buzgó asszony az Isten házát is ékesiti. A szamosújvári örmény kath. nagy templomnak egy széles, aranyrojttal szegélyezett, igen finom bársonyból készült drága mennyezetet, egy antipendiumot és két oltárpárnát adott. Az ajándéktárgyak — melyek közül az antipendiumot és egyik párnát maga a bőkezű adományozó saját kezével készitette, mig a másik párnát kedves sógorasszonya Pap Antalné Molnár Metti ügyes keze varrta — oly gyönyörűek, hogy még egy nagy városi templomban is ritkitják párjukat. — A dicséretes tett mindig méltó a felemlitésre!

Lukács Ignácz, valóságos belső titkos tanácsos, a II-od osztályú vaskoronarend tulajdonosa, nyugalmazott curiai tanácselnök, hetvenkilencz éves korában Budapesten elhunyt. Lukács Ignácz nesztora volt az országszerte ismert s a közéletnek oly sok jeles férfiút adó Lukács-családnak; az elhunyt is ezen kiváló örmény család erdélyi törzséből való, mely Erzsébetvárosról régebben származott át Délmagyarországba. Egyik fivére: János, udvari tanácsos, másik: Móricz, a jeles iró és akademikus volt; mindketten már elhaltak. Testvérnénje özvegy Kövérné, már nyolczvanhárom éves, s aradmegyei joszágán lakik. Lukács Ignácz elhunytát számos rokonság, köztük négy gyermeke gyászolja: Antal, főrendiházi tag, földhitelintézeti igazgató, a magyar általános hitelbank s az osztrák-magyar államvasút igazgatósági tagja, továbbá: Imre ügyvéd, László földbirtokos és leánya: Hermina — özvegy sárvári báró Eötvös Józsefné. — Az elhunyt Temesmegyében kezdte közpályáját, melyen több mint ötven évet töl-

tött; működését általános elismerés szerint, rendithetlen igazságérzet, alapos jogi képzettség, lankadatlan ügybuzgalom jellemezték, mely tulajdonai a birói pályán nagy tekintélyt szerzettek nevének. 1861-ben a hétszemélyes tábla (septemviratus) rendes birájává, 1869-ben pedig curiai birává, később 1881-ben curiai tanácselnökké neveztetett ki. Az 1861. évben, a hazai törvénykezés szervezésére összeült emlékezetes országbirói értekezletnek is tagja volt. — Halála széles körben keltett őszinte, mély részvétet. Nyugodjék békével!

Negyven éves tanári jubileum. Mivel Csákány Adeodat, Szolnok kerületi főesperes és gymn. tanár a folyó tanévben tölti be tanárságának 40-ik évét, Duha János Szamosújvár városi főkapitány, Osztián Kristóf városi főjegyző, Páll Bogdán tanár és Esztegár Gergely örm. szert. áldozó-pap egy felhivást tettek közzé, melyben felszólitják azokat, kik nevezett tanárnak tanitványai voltak, hogy nevük sajátkezű aláirásával ellátott arczképeiket és azon csekély pénzbeli adományt, mit a beszerzendő albumra szántak, f. évi márcz. 1-ig küldjék be Esztegár Gergely czimére Szamosújvárra,

A budapesti gyorsiró-egylet dr. Gopcsa Lászlót, lapunk dolgozótársát, közelebbről titkárrá választotta meg.

A kolozsvári egyetemi tanács egyik érdemes, agg tisztviselője: Korbuly Lázár hunyt el e napokban, — kinek a magyar közjogi irodalom is egyik elsőrangú művelőjének, a korán sirba szállt dr. Korbuly Imre, volt kolozsvári egyetemi jogtanárnak kiképeztetését köszönheti. Béke lebegjen porai felett!

A hazai népipar érdekében. Szterényi József erdélyrészi iparfelügyelő, az erdélyi ipar fejlesztése czéljából e hazarész nagyobb városaiban bizományi raktárakat szervez. Brassóban a jó nevű Simay testvérek czégnél állitotta fel a kalotaszegi szép varrottasok és a nagyselyki arany-ezüst szőttesek bizományi raktárat. Brassóban a mondott háziiparczikkek csak kizárólag az örmény Simay testvéreknél, kik már csinos kirakatot is készitettek ezekből — kaphatók.

☞ **Az „ARMENIA" előfizetési ára egész éve 4 frt, félévre 2 frt. — Minden küldemény a szerkesztőséghez intézendő. — Az előző három évfolyamból teljes számú példányokkal szolgálhatunk. Egy évfolyam ára 4 frt.**